

stabilizirao na 10 zemaljskih zastava (Ugarska, Dalmacija, Hrvatska, Slavonija, Bosna, Srbija, Galicija, Lodomerija, Kumanija, Bugarska). Te su važne tablice rezultat ekstenzivnih arhivskih istraživanja i osiguravaju uvid u hijerarhiju moći i statusa magnatskih obitelji kroz stoljeća, kao što je već pokazala rasprava u osmom poglavlju.

Mogu zaključiti da je cijeli projekt o ugarskoj Svetoj kruni i ugarskim krunidbenim ceremonijama donio obilje novih spoznaja, interpretacija i sistematiziranih baza podataka. Ako uzmemo u obzir različite medije u kojima su objavljeni rezultati projektnih istraživanja, sredstva uložena u prevođenje na niz jezika te, općenito, veliki napor da se prodre do šire javnosti, projekt će nužno ostaviti traga u javnosti i znanstvenim krugovima Srednje Europe. Uz to, prikazani svezak nedvojbeno je veliki doprinos mađarske historiografije hrvatskoj heraldici i veksilologiji.

Nataša Štefanec

Faust Vrančić – „metafora renesanse“

Marijana Borić, Zrinka Blažević, Bojan Marotti (ur), Faust Vrančić i njegovo doba. Zbornik radova s Međunarodnog znanstvenog skupa održanoga u povodu 400. obljetnice objavljivanja Novih strojeva Fausta Vrančića. Vodice – Šibenik, 22- 23. rujna 2015, Prvić Luka: Memorijalni centar „Faust Vrančić“, 2018, 261. str.

Na početnim stranicama ovog zbornika nalaze se tri skice Vrančićevih izuma, ilustracije koje vizualno ujedno tvore broj „400“. Toliko je godina prošlo od objavljivanja *Machinae Novae*, najpoznatijeg, ali i samo jednog u nizu od brojnih i tematski raznolikih djela Fausta Vrančića. Polihistor Faust Vrančić čovjek je kojega Marijana Borić, jedna od urednica zbornika, argumentirano naziva „metaforom renesanse“ u Hrvatskoj. Kao što saznajemo iz dosadašnje historiografije, ali i njezina najnovijeg izdanka – ovog zbornika – bio je poduzetnik, izumitelj, filozof, teolog, svećenik i biskup, protonacionalni ideolog i jezikoslovac te, dakako, diplomat koji je svestranom ostavštinom zasluženio privukao pozornost iznimno širokog kruga stručnjaka iz društvenih, prirodoslovnih i humanističkih disciplina. Četiristo godina nakon prvog izdanja *Machinae Novae*, 2015. godine, održan je međunarodni znanstveni skup u organizaciji Memorijalnog centra „Faust Vrančić“ u Prvić Luci. Tri godine kasnije objavljen i interdisciplinarni zbornik s radovima dvanaestorice stručnjaka – povjesničara, povjesničara znanosti, umjetnosti i glazbe, filozofa, jezikoslovaca te informatologa. Interdisciplinarni raspon stručnjaka očit je i u uredništvu zbornika, u čijem su sastavu, osim spomenute povjesničarke znanosti i organizatorice skupa, Marijane Borić, i povjesničarka Zrinka Blažević te filolog Bojan Marotti.

Na samom početku rad jedne od urednica bavi se povodom organizacije znanstvenog skupa i objave ovog zbornika. U izvornom znanstvenom radu „Vrančićevo djelo

Machinae novae u obzoru novovjekovne znanosti“ Marijana Borić kontekstualizirala je i analizirala tehnički priručnik *Machinae novae*, kojim je Vrančić zaslužio mjesto uz bok najutjecajnijim ljudima iz svjetske povijesti znanosti. Autorica je pritom dala kratak pregled znanstvene misli Vrančićeva doba te raspravila o dokumentiranim i mogućim utjecajima drugih izumitelja na njegov rad. Kako je Vrančić u priručniku jasno razdijelio vlastite projekte od onih koje je preuzeo od drugih, Borić je odgovorila na pitanje zašto je uopće odlučio među svoje zamisli uključivati i one tuđe. Autorica je zatim analizirala tri najvažnije cjeline Vrančićeva priručnika, projekte koji se tiču gradnje mostova, projekte za mlinove i ono po čemu je Vrančić danas najpoznatiji – njegov projekt padobran, tj. *Homo volans*. Za svaku od tih skupina analizirala je i dalekosežnost te primjenjivost njegovih ideja. Uspoređujući Vrančićev projekt padobrana s onim ranijim, Leonarda da Vinci, Borić zauzima vlastiti sud o eventualnim utjecajima Leonardova projekta te objašnjava ključne razlike među njima, do kojih su znanstvenici došli proučavajući i testirajući upravo njihovu moguću primjenu. O posve nepoznatim te, kao što je pokazao, iznimno bitnim činjenicama iz Vrančićeva života pisao je povjesničar umjetnosti Danko Zelić u izvornom znanstvenom radu „Izumitelj i poduzetnik – tri nepoznata dokumenta o Faustu Vrančiću iz 1588-1590. godine“. Autor je u članku objavio transkripte i analize triju dosad nepoznatih dokumenata iz Vrančićeva vrlo ranog života. Dokumenti koje donosi (ugovor za otkup patentne licencije u Grazu, molba za povlasticu i mletačka povlastica iz 1590) bacaju posve novo svjetlo na početke Vrančićeva bavljenja izumima. Naime, autor opovrgava dosad raširene hipoteze kako je Vrančićev izumiteljski rad bio plod dokolice i kako se on tom djelatnošću počeo baviti upravo kao izumitelj. Prvi dokument – ugovor o licenciji iz 1588. godine – prikazuje Vrančića kao poduzetnika koji otkupljuje patentnu licenciju od izumitelja patenta, baruna Hansa Friedricha Hofmanna, te uz to pokazuje tadašnje norme i prakse u prodaji i kupovini patentnih licencija. Iduća dva dokumenta – molba za povlasticu upućena vjerojatno mletačkome dužbu i mletačka povlastica iz 1590. godine – kako tvrdi Zelić, vjerojatno su povezana te govore o Vrančiću kao izumitelju koji je za svoj patent uspio ishoditi povlasticu monopola na prodaju patentne licencije. Zelić je, osim toga, interpretirao i Vrančićevo djelovanje u kontekstu poduzetništva i iznimnog porasta tehničkih inovacija te broja patenata u 16. i 17. stoljeću, a problematizirao je i Vrančićevu upotrebu *aliasa Felice Vero*. Uz autorovu analizu i interpretaciju dokumenata, transkripti tih dokumenata svakako su vrijedni za buduća, nova istraživanja.

U preglednom radu „Arhivsko gradivo i suvremene 3D tehnologije u edukaciji – primjer Fausta Vrančića“ informatolozi Hrvoje Stančić i Ivan Reljić bavili su se načinom na koji se, s pomoću suvremenih tehnologija, izumi Fausta Vrančića mogu približiti našim suvremenici, posebno učenicima. Autori su raspravljali o problemima pohrane arhivske građe te mogućnostima koje donosi inovativna digitalizacija u obliku izrade 3D objekta. Kao primjer, za izradu 3D objekta, tj. makete, autori su uzeli Vrančićevu skicu „Mlin s pomičnim krovom“. Pritom su detaljno objasnili s kojim su se sve problemima susreli pri korištenju te skice i opisali čitav proces rada, od pripreme i ispisa do završne obrade i bojenja, procesa koji je sveukupno trajao čak 120 radnih sati. Naposljetku, autori su dali i prijedlog korištenja 3D modelom u nastavi, navodeći koje bi se sve aktivnosti mogle osmisлити njihovom primjenom.

Jezikoslovna skupina radova počinje izvornim znanstvenim radom „Vrančićev leksik u kontekstu hrvatskoga leksika u prošlosti i sadašnjosti“ kroatistkinje Sanje Vulić koja piše o značajkama Vrančićeva leksika u njegovu rječniku iz 1595. godine. To je ujedno

i prvi samostalni veći hrvatski rječnik. Vulić se pritom fokusirala upravo na bogatstvo rječotvorja hrvatskog jezika te je ispisala nekoliko primjera tvorbenih dvočlanih nizova, lanaca i prstena. Navela je i druge primjere rječotvorja te na izrazito zanimljiv način problematizirala Vrančićevo odbijanje posuđenica i sklonost rječotvorju. Kako kaže, danas bi ga u normiranom jeziku mnogi proglasili „novohrvatskom izmišljotinom“. Uz rječotvorje, autorica je raspravljala i o zanimljivosti Vrančićeva leksika s dijalektološkoga aspekta, odabirući pritom imenicu „hiža“ te Vrančićeve nazive mjeseca u godini. U drugom izvornom znanstvenom radu unutar skupine, „O nadslovcima na hrvatskim riječima u Vrančićevu rječniku“, filolog Bojan Marotti analizirao je značenje i ustaljenost nadslovaka u Vrančićevu petojezičnom rječniku iz 1595. godine. Marotti se pritom zalaže za novi pristup u kojem se analiza radi bez pretpostavki o naglascima koji bi trebali stajati na određenim riječima, kao i bez prosuđivanja je li Vrančić dobro ili pogrešno upotrijebio pojedine naglaske. Prema njemu, u analizi trebalo bi se isključivo držati Vrančićeva rječnika i pokušati saznati značenje „iz sustava“, a ne „iz okoline“. Marotti je pritom analizirao Vrančićevu upotrebu oštrog, teškog i zavinutog naglaska, fokusirajući se na riječi koje se u rječniku javljaju više puta s različitim naglascima. Autor je zaključio kako se ne može proniknuti u značenje nadslovaka, a kao razlog naveo je upravo njihovu neustaljenost upotrebu. Uz to, analizirao je i udvajanje samoglasnika i suglasnika u Vrančićevu rječniku. Naposljetku, usporedio je rječnik iz 1595. godine s Lodereckerovim rječnikom iz 1605, koji se smatra drugim izdanjem Vrančićeva. Nakon analize zaključio je kako je Vrančić postupno odustajao od bilježenja nadslovaka. Kako kaže Marotti, to odustajanje još je očiglednije u Vrančićevu djelu *Xivvot nikoliko izabranih divvičez*, navodeći pritom kako je upravo u njemu Vrančić objasnio zašto je odustao od bilježenja nadslovaka.

Govoreći o kulturnim transferima i translacijama, povjesničarka Zrinka Blažević u izvornom je znanstvenom radu „Dalmatinski sarmatizam Fausta Vrančića (1551-1617) – paradigmatski model humanističke kulturne translacije“ analizirala Vrančićevu polemičku poslanicu *De Slovinis seu Sarmatis*. Poslanica je bila namijenjena krakovskom kanoniku Krzysztofu Warszewickomu i objavljena je u dodatku hagiografskog djela *Xivvot nikoliko izabranih divvičez*. Blažević je u toj poslanici prepoznala preuzimanje specifičnog protonacionalnog ideologema, sarmatizma, i stvaranje nešto drugačijeg, „dalmatinskog“ sarmatizma. Autorica je na temelju usporedbe navela ključne razlike između Vrančićeva „dalmatinskog“ sarmatizma i poljskog sarmatizma Krzysztofa Warszewickog, kanonika čiji je sarmatizam bio u funkciji imperijalističkih i ekspanzionističkih pretenzija tadašnjeg poljskog kralja Sigismunda III. Vase. Navodeći ključne razlike, autorica je objasnila i Vrančićev odabir elemenata i pisaca unutar sarmatističke tradicije koji su odgovarali Vrančićevoj agendi. Kao jedan od primjera navodi Vrančićevo protivljenje izjednačavanju Sarmata i Skita jer je humanistička etnogenealogija Skite smatrala praočevima Turaka, što Vrančiću, s obzirom na povijesni kontekst, nikako nije moglo odgovarati. Uz to, Blažević je usporedila Vrančićev sarmatizam sa sarmatističkim diskursom u djelima Vinka Pribojevića i Dinka Zavorovića. Pritom je zajedničke elemente pronašla u Vrančićevu i Zavorovićevo protivljenje svetojeronimskoj legendi te zaključila kako je njihov sarmatizam bio daleko „moderniji“ od Pribojevićeva.

Filozofski blok u zborniku počinje preglednim radom „Vrančićevo djelo *Logica nova suis ipsius instrumentis formata et recognita*“ Luke Boršića i Ivane Skuhala Karasman s Instituta za filozofiju (Zagreb). Autori su analizirali Vrančićevo djelo *Logica nova*, smještajući ga primarno u kontekst renesansne filozofije te fokusirajući se na Vranči-

ćevu definiciju logike i metafizike. Pokazali su kako se Vrančić definicijom udaljio od skolastičkog aristotelizma te dao vlastito shvaćanje definicije, kategorija i razgraničenje logike i metafizike. Pritom su opisali i Vrančićevu podjelu logike na polja koja se bave definicijom, divizijom te dokazom, zaključkom i potvrđivanjem. Budući da je Vrančić pisao o logici kao o disciplini koja se bavi oblicima, a ne sadržajem te disciplini koja se ne bavi otkrivanjem, već razlaganjem istine, autori su njegovo pisanje interpretirali kao proširenje funkcije logike. S druge strane, Vrančićevo poglavlje *O metafizici* i njegovu kritiku Aristotelove metafizike autori ipak prosuđuju kao djelo koje je bilo posve u skladu s tadašnjom filozofskom klimom. Dapače, naglasili su kako se ono sastoji zapravo od toposa humanističke kritike peripatetičke filozofije. Idući u filozofskom bloku zbornika pregledni je rad „Sličnosti i razlike Plotinove i Vrančićeve kritike Aristotelove teorije kategorija“ Mate Buntića. Analizirao je i usporedio Plotinovu te, s druge strane, Vrančićevu kritiku Aristotelove teorije kategorija u poglavlju *De praedicamentis* iz djela *Logica nova suis ipsius instrumentis formata et recognita*. Njihovom usporedbom zaključio je kako se Vrančić slagao s Plotinom u tome da Aristotelovih deset kategorija nisu održive. Međutim, dok je Plotin prihvatio Platonovu ljestvicu od pet kategorija, Vrančić je zadržao ljestvicu od deset kategorija te ju je pritom revidirao, mijenjajući bivstvo, odnos, položaj i posjedovanje s materijalnim, formalnim, djelatnim i svršnim uzrokom. Ivica Musić i Mate Penava preglednim su radom „Između morala i etike – Vrančićeva *Ethica Christiana*“ također dali filozofski pogled u stvaralačku baštinu Fausta Vrančića. Autori su na početku razložili tradiciju kršćanske etike, objašnjavajući razloge korištenja i zadržavanja toga termina te značenje etičnosti u kršćanskom kontekstu. Pritom su Vrančićevo djelo *Kršćanska etika* smjestili unutar skolastičke tradicije te naveli kako smatraju da ga treba promatrati kao praktičan priručnik šibenskim redovnicima. Autori su analizirali Vrančićevo pisanje o trima temeljnim krepostima (poniznost, čistoća i siromaštvo), iz kojih, prema njemu, proizlaze sve druge kreposti. Uz to, objasnili su i Vrančićevu kritiku Aristotelovih vrijednosti. Unatoč konstataciji kako je Vrančić smatrao da Aristotelove kreposti uopće to nisu, autori drže kako se Vrančić nije izravno suprotstavljao Aristotelu, već je samo modificirao njegove stavove prema kršćanskim vrijednostima.

U izvornom znanstvenom radu „Slike iz svakodnevnog života u Šibeniku prema vizitaciji apostolskoga vizitatora Agostina Valiera 1579. godine“ povjesničarka Jadranka Neralić opisala je dva sudska postupka koja su se vodila u Šibeniku 1579. godine. Neralić je pritom iznijela i zaključke o tadašnjem svakodnevnom životu u Vrančićevu rodnom gradu. Autorica je navela kako su tijekom spomenute vizitacije organizirani brojni sudski postupci, međutim, detaljno opisuje samo sudski postupak protiv dominikanca Augustina Pridojevića, optuženog za neprimjeren život s konkubinom u iznajmljenoj kući i noćna druženja s lascivnim društvom, uz pjevanje neprimjerenih pjesama, te onaj protiv mladog kanonika Franje Bogafčića zbog udaranja i vrijeđanja starca Franje Kršulića. Neralić je, s obzirom na relativno visoku težinu izrečenih kazni, odgovorila na pitanje o uobičajenosti ili izvanrednosti izricanja kazni na koje je naišla. Naposljetku, Valierovu izrazitu kritiku morala u Vrančićevu rodnom gradu protumačila je i odrazom borbi između starih i novih običaja te unutarnjih i vanjskih utjecaja. Povjesničar glazbe David Di Paoli Paulovich u preglednom je radu „Liturgijska glazbena tradicija akvilejskoga pjevanja u domovini Fausta Vrančića“ najprije objasnio složenost i bogatstvo raznolikih obreda u Crkvi, stavljajući u fokus akvilejsko pjevanje na istočnoj obali Jadrana i akvilejski obred koji se u Mletačkoj Republici, unatoč njegovu ukidanju, kao državni obred slavio sve do 1807. godine. Autor

razlaže tradiciju akvilejskog pjevanja koje se na hrvatskom povijesnom prostoru zadržalo u latinskoj i glagoljaškoj varijanti sve do šezdesetih godina prošlog stoljeća. Također, objašnjava i uzroke krize dijela repertoara prema akvilejskim obrascima te kao takve navodi izdanja liturgijskih knjiga s gregorijanskim napjevima iz dvadesetih i tridesetih godina 20. stoljeća, ograničenost tumačenja reformi s Drugog vatikanskog sabora te Drugi svjetski rat, koji je utjecao na iseljavanje brojnih zajednica i gašenje mnogih bratovština. Di Paoli Paulovich naposljetku apelira na važnost očuvanja i istraživanja baštine akvilejskog pjevanja u Hrvatskoj. Posljednji prilog u zborniku za istraživače jest iznimno korisno izlaganje sa znanstvenog skupa, „Spisi Fausta Vrančića u Državnom arhivu u Zadru (fond „Obitelj Draganić-Vrančić““ Dubravke Kolić i Danka Zelića. Autori su u kraćim crtama razložili povijest obiteljskog arhiva Draganić-Vrančić, fokusirajući se na dokumente koji su 1948. godine prilikom djelovanja Komiteta za naučne ustanove, sveučilište i visoke škole Narodne Republike Hrvatske zabunom završili u Državnom arhivu u Zadru. Uz to, autori navode kako su ti vrijedni dokumenti, nastali između 1484. i 1921. godine bili u zaboravu. Na kraju prilažu i cjelovit „Popis spisa iz ostavštine Fausta Vrančića u Državnom arhivu u Zadru“ (HR-DAZD-352, fond „Obitelj Draganić-Vrančić“) te upozoravaju na iznimnu važnost tih dokumenata koji su, kako su dosadašnja istraživanja pokazala, bacili novo svjetlo na ostavštinu Fausta Vrančića.

Da je ovaj zbornik bio objavljen s nešto drugačijim, jednoličnijim konceptom, zasigurno ne bi bilo mnogo zamjerki organizatorima skupa i urednicima. Naime, povod organizacije znanstvenog skupa odgovara upravo učestalom isticanju primarno izumiteljske baštine Fausta Vrančića. Međutim, spomenuti skup i njegov pisani produkt dokaz su kako umreženost institucija i istraživača iz Hrvatske, Bosne i Hercegovine i Italije može rezultirati iznimno kvalitetnim i interdisciplinarnim priložima koji kilometrima izlaze iz ustaljenih istraživačkih okvira. Zasigurno je to pozitivna suradnja dostojna da postane model budućim istraživanjima.

Tihana Kušter

Politički i diplomatski odnosi između Dubrovnika i Rima u 16. i 17. stoljeću

Nikša Varezić, Dosta je reći u Rimu da bi se reklo čitavom svijetu. Dubrovačka Republika i Sveta Stolica tijekom 16. i 17. stoljeća, Zagreb – Dubrovnik: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zavod za povijesne znanosti u Dubrovniku, 2018, 392 str.

Knjiga Nikše Varezića *Dosta je reći u Rimu da bi se reklo čitavom svijetu. Dubrovačka Republika i Sveta Stolica tijekom 16. i 17. stoljeća* nastavak je autorova rada i revizijsko rješenje njegove doktorske disertacije pod naslovom *Dubrovačka Republika i Sveta Stolica od velikog potresa 1667. do konca Morejskog rata 1699. godine*, obranjene 2015. godine.

FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY
INSTITUT FÜR KROATISCHE GESCHICHTE

RADOVI

51

BROJ 2

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
FILOZOFSKOGA FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

The logo for FF press, featuring the letters 'FF' in a stylized font with a horizontal line through them, followed by the word 'press' in a lowercase, sans-serif font.

ZAGREB 2019.

RADOVI ZAVODA ZA HRVATSKU POVIJEST
FILOZOFSKOGA FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

Knjiga 51, broj 2

Izdavač / Publisher

Zavod za hrvatsku povijest
Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu
FF-press

Za izdavača / For Publisher

Vesna Vlahović Štetić

Glavni urednik / Editor-in-Chief

Inga Vilogorac Brčić

Izvršni urednik / Executive Editor

Kornelija Jurin Starčević

Uredništvo / Editorial Board

Jasmina Osterman (stara povijest/ancient history), Trpimir Vedriš (srednji vijek/medieval history), Hrvoje Petrić (rani novi vijek/early modern history), Željko Holjevac (moderna povijest/modern history), Tvrtko Jakovina (suvremena povijest/contemporary history), Silvija Pisk (mikrohistorija i zavičajna povijest/microhistory and local history),
Zrinka Blažević (teorija i metodologija povijesti/theory and methodology of history)

Međunarodno uredničko vijeće / International Editorial Council

Denis Alimov (Sankt Peterburg), Živko Andrijašević (Nikšić), Csaba Békés (Budapest), Rajko Bratož (Ljubljana), Svetlozar Eldarov (Sofija), Toni Filiposki (Skopje), Aleksandar Fotić (Beograd), Vladan Gavrilović (Novi Sad), Alojz Ivanišević (Wien), Egidio Ivetić (Padova), Husnija Kamberović (Sarajevo), Karl Kaser (Graz), Irina Ognyanova (Sofija), Géza Pálffy (Budapest), Ioan-Aurel Pop (Cluj), Nade Proeva (Skopje), Alexios Savvides (Kalamata), Vlada Stanković (Beograd), Ludwig Steindorff (Kiel), Peter Štih (Ljubljana)

Izvršni urednik za tuzemnu i inozemnu razmjenu /

Executive Editor for Publications Exchange

Martin Previšić

Tajnik uredništva / Editorial Board Assistant

Dejan Zadro

Adresa uredništva/Editorial Board address

Zavod za hrvatsku povijest, Filozofski fakultet Zagreb,
Ivana Lučića 3, HR-10 000, Zagreb
Tel. ++385 (0)1 6120191

Časopis izlazi jedanput godišnje / The Journal is published once a year

Časopis je u digitalnom obliku dostupan na / The Journal in digital form is accessible at
Portal znanstvenih časopisa Republike Hrvatske „Hrčak“
<http://hrcak.srce.hr/radovi-zhp>

Financijska potpora za tisak časopisa / The Journal is published with the support by
Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske

Časopis je indeksiran u sljedećim bazama / The Journal is indexed in the following databases:
Directory of Open Access Journals, EBSCO, SCOPUS, ERIH PLUS, Emerging Sources Citation
Index - Web of Science

Naslovna stranica / Title page by

Marko Maraković

Grafičko oblikovanje i računalni slog / Graphic design and layout

Marko Maraković

Lektura / Language editors

Samanta Paronić (hrvatski / Croatian)

Edward Bosnar (engleski / English)

Tisak / Printed by

Tiskara Zelina, Sv. Ivan Zelina

Naklada / Issued

200 primjeraka / 200 copies

Ilustracija na naslovnici

Muza Klio (Alexander S. Murray, *Manual of Mythology*, London 1898)

*Časopis je u digitalnom obliku dostupan na Portalu znanstvenih časopisa
Republike Hrvatske „Hrčak“ <http://hrcak.srce.hr/radovi-zhp>*

*The Journal is accessible in digital form at the Hrcak - Portal of scientific
journals of Croatia <http://hrcak.srce.hr/radovi-zhp>*